

“İslâm Araştırmalarında
Müslüman İlim Adamının
Görevi” Konferansı; Mehmet S.
HATİBOĞLU, Prof. Dr.; İslâm
Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Konferans Salonu; 2 Mayıs 2003

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)’in Mayıs 2003’teki konferans programına da AÜ İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr.] Mehmet Said Hatiboğlu konuşmacı olarak katıldı ve “İslâm Araştırmalarında Müslüman İlim Adamının Görevi” başlıklı bir konferans verdi. Bütün gayreti dinî öğrenmek ve onu başkalarına öğretmek olan ilim adamlarının, ilim ve kültür açısından geri kalışımıza neden olan hataları tekrarlamamaları için dikkat etmeleri gereken hususları birkaç maddede sıralayan konuşmacı, onları örneklerle izah ederek ana hatlarıyla Müslüman bir ilim adamının profilini sunmaya çalıştı.

Hatiboğlu Hoca’nın ilk olarak zikrettiği ve önemle üzerinde durduğu husus ‘kültürel mirasımızı tenkit süzgecinden geçirmenin gerekliliği’ ve geçmiş ulemânın eserlerinde yer alan bilgileri sorgulamadan hemen kabul etmenin doğurduğu sakıncalardı. Asr-ı saadette Resûlullah da (s.a.) dahil olmak üzere tenkit dışı kalmış hiç kimse bulunmazken, daha sonraki dönemlerde bu güzel anlayışın devam ettirilmeyip tenkit zihniyetinden uzaklaşılmasının ilim ve kültür hayatımızın yıkımına neden olduğunu ifade eden konuşmacı, Hz. Muhammed’in, peygamber olduğu halde, yaptığı işlerde istişâreye önem verdiğini, kendini tenkide açık tuttuğunu ve kimi zaman yapılan uyarılar neticesinde fikrinden döndüğünün bilindiğini, O’nun tenkit dışı kaldığı tek alanın vahiy olduğunu söyledi. “Bizi yıkan davranış şekillerinden bir tanesi büyük adamların peşinden koşma prensibidir” diyerek ulemânın eserlerinden istifade ederken onların verdiği bilgileri tenkit süzgecinden geçirmeden mutlak doğru kabul etmenin İslâm âlemi için neredeyse bir prensip haline geldiğine dikkat çeken Hatiboğlu Hoca, söz konusu anlayışın ilmî çalışmalara zarar

verdiğini, hatta İslâm dünyasının garbın mahkumu haline gelmesinin en önemli sebebinin bu olduğunu savundu. Ayrıca büyük âlimlerin sözlerine tenkitçi gözle yaklaşmanın onlara hürmetsizlik olacağını düşünmenin son derece yanlış olduğunu ve her insan gibi âlim bir şahsın da doğası gereği hataya düşebileceğini ilave ederek gençliğinden beri İslâm dünyasındaki bu yanlış anlayıştan rahatsız olduğu için doktora çalışmasında tenkit zihniyeti ile alakalı bir konu seçtiğini ifade etti.

Hatiboğlu Hoca’nın bu tespit ve endişelerine genel hatlarıyla katılmak mümkün ise de, geçmiş literatürle ilgili İslâm âlemindeki tablonun onun çizdiği kadar kötümser olmadığı açıktır. Zira başlangıçtan itibaren İslâm ilim geleneğinde tenkidin önemli bir yeri ve ağırlığı vardır. İlmî eserlere bakıldığında birbirini tenkit eden, biri diğerinin görüşünü kabul etmeyen bir çok âlimle karşılaşırız. Özellikle, Garba mahkum oluşumuzun en önemli nedeni olarak tenkit zihniyetinden uzak oluşumuzu göstermesi, Batı’yı hesaba katmayan bir değerlendirme olması yönüyle, hayli ağır bir ithamdır. Kanaatimizce, tenkit zihniyetinin gelişmemiş olmasının, gerilemenin “birbiriyle iç içe bir çok nedeninden birisi” şeklinde sunulması maksadı daha iyi ifade ederdi. Bununla birlikte bazı mezhep ve ekollerde, yahut bazı devirlerde zaman zaman tenkide fazla önem verilmediği yahut tenkit etmenin yadırgandığı da bir gerçektir. Ancak bu durum, başlangıçtan günümüze kadar İslâm âleminin top yekun hastalığı denilecek seviyede ve yaygınlıkta olmasa gerekir.

Konferansta ilim adamlarının dikkat etmeleri gerektiği söylenen hususlardan bir diğeri, ilimleri dinî ve gayr-ı dinî diye ayırmanın yanlışlığıdır. Bu konuyu Hatiboğlu hocamız özetle şöyle izah etmiştir: İslâm’ın ilk dönemlerinde olmadığı halde daha sonraki devirlerde ortaya çıkan bu ayırım nedeniyle fizik, kimya, astronomi gibi ilimler dinî olmayan ilimler kategorisine dahil hale gelmiştir. Halbuki Kur’ân’da şu iş din işidir, şu iş de din dışıdır diye bir ayırım kesinlikle bulunmamaktadır. Hayırlı iş-hayırsız iş, sâlih amel-gayr-ı sâlih amel diye ayırımlar vardır. Dolayısıyla fizik yahut kimya da hayırlı bir iş için kullanıldığında pekala dinî ilim olarak kabul edilebilir. Haddizâtında bugün İslâm ilimleri diye bilinen ilim dalları dünyevîdir. Zira din, insanları doğru yola iletmek için gönderilmiştir ve onları dünya hayatında doğru yola iletileceği için fiillerinin hepsi dünyevî kabul edilir. Âhirette ne namaz ne de oruç olacaktır. Şu halde bunlar dünyayı ilgilendiren işler olup, bunları inceleyen ilimler de öyledir.

Yine bunun gibi İslâm’da, din adamı, gayr-ı din adamı diye bir ayırım da olmamalıdır. Ricâlu’-d-dîn kavramı Abbâsiler döneminde ortaya çıkmıştır. Hatta ulemâ zümresine özel kıyafet tahsis etme geleneği Ebû Yûsuf dönemine rastlar. Bugün sokağa çıkıp din adamı kimdir diye sorulsa, alınacak cevap; imâm, müezzin, müftü yahut vâiz olacaktır. Doktor, mühendis vb. meslekler kesinlikle cevap olarak verilmeyecektir. Bunun nedeni söz konusu yanlış

ayırmıdır. Halbuki dinimizde tıbbi ilgilendiren bir konunun muhatabı bir doktor olmalıdır. İlmihâl kitaplarında suların hükümlerinden bahseden bölümler mikrobiyoloji uzmanlarından alınacak bilgiler neticesinde düzenlenmeli ve temiz suyun vasıfları günümüzün teknik imkânlarından istifade edilerek güncellenmelidir. Aksi halde rengi, kokusu, ve tadı güzel olduğu halde temiz olmayan suların bulunduğunu pekala biliyoruz. Meselâ radyasyon karışan suyun, şart koşulan vasıflarında her hangi bir değişiklik olmamasına rağmen, temiz olduğunu söylemek mümkün değildir.

İlim adamının dikkat etmesi gereken bir konu da, cihân şümûl bir din olması hasebiyle İslâm'ı, dünyadaki diğer ırk ve dinden insanlara da anlatma mükellefiyetinin bilincinde olmasıdır. Günümüzde Batılılar İslâm'ı oryantalistlerin yazdığı eserlerden tanımaya çalışmaktadırlar. Bunun sağlıklı netice vermeyeceği açıktır. Mensupları kendi dinlerini önce güzelce anlamalı ve onu diğer insanlara münasip üslûp ve doğru bilgilerle anlatmalıdır. Dini güzelce anlama da ancak geçmiş kültür birikimini yapıcı bir tenkit nazarıyla incelemek ve ondan istifade imkânını araştırmakla mümkün olur.

Mehmet Said Hatiboğlu, günümüz ilim adamlarının itina göstermesi gereken bazı konuları güncel misallerle süsleyerek duygu yüklü bir üslupla izah ettiği konferansında ayrıca ilmî araştırmalarda dilin önemine de dikkat çekti. Onun ifade ettiğine göre, dini anlamaya ve diğer insanlara doğru bir şekilde anlatmaya çalışırken dil, büyük önem arz etmektedir. Zira diğer din ve medeniyetlerin din ve dünya anlayışlarını kavrayarak yeni bakış açıları kazanmak, farklı din ve kültürlerin İslâm hakkında söylediklerini anlayabilmek ve hatta İslâm'ı onlara anlatabilmek için dil en önemli âlet olacaktır. Bunun için Arapça öğrenmek şarttır. Farsça ise tâli derecede gereklidir. Bunlara ilaveten en azından bir de Batı dili bilinmelidir. Daha fazla sayıda dil bilmek tercihe şayandır, ancak çok sayıda dil öğrenmek amacıyla ilmi ihmâl etmek bir fayda sağlamayacaktır. Bunun yerine her bir ilim adamı farklı dile/dillere yönelip, birbirleriyle ilmî yardımlaşmaya girerek muhtelif dillerdeki eserlerden istifade etmeye çalışmaları daha verimli olacaktır. Her biri uzun bir hayat tecrübesinin ürünü tespit edilmiş ve örneklendirilmiş bu öneriler elbette akademik çalışmalar bağlamında oldukça istifadeli idi.

Abdullah KARAHAN, Dr.

UÜ İlahiyat Fakültesi, BURSA